

Schelden, sissen, hitsen, tieren

Dirk Tanghe toont 'De Wereldverbeteraar' van Bernhard in wurgende schoonheid

theater

UTRECHT - Zo verrassend als bliksem bij heldere hemel is daar opeens een omhelzing. Heel kort maar, en tamelijk wederzijds is de accolade niet: de vrouw laat zich met verticaal geheven armen en gebalde vuisten omarmen. Teder is deze kortstondige opflukking van genegenheid nou ook weer niet. Maar het was iets, temidden van negen onafgebroken kwartieren vol geschied, gesis, gehts en getier tegen de wereld en de mensheid in het bijzonder.

Vol geraffineerde goede moed doopte de Oostenrijkse dramaschrijver Thomas Bernhard zijn toneelstuk 'De wereldverbeteraar' (1979). Maar al bij het ophalen van het toneelgordijn (geheid dat dat anno 1997 ondanks het uitstervende lijsttoneel nog functioneert!) slaat de nieuwe, Vlaamse, artistiek leider en regisseur Dirk Tanghe van de Paardenkathedraal die moed definitief de grond in. Het toneelgordijn onthult een tweede gordijn, als kanariegeel kermisttentplastic van nok tot vloer over de hele breedte van de Utrechtse schouwburg gedrapeerd. Op een eenzaam klapstoeltje zit hij daar dan: de wereldverbeteraar. Schonkige en verkrampde schouderstrillende armen en vingers, opgetrokken knieën, permanent verschromte en

achterdochtige oogopslag, en hoge, geforceerde kropstem. Twee voetlichten vergroten dit geknakt hoopje mens met zijn reusachtige schaduw op het gele plastic. Hij is het toonbeeld van de bibberende Belgische kwezel, die Jacques Brel zo genadeloos bezong.

Al jaren valt er geen land meer met De Wereldverbeteraar te bezien. Het nee-stadium heeft zich bij hem via haat naar zelfhaat tegen werkelijk alles doorontwikkeld. Als het raam open staat moet het juist dicht, en andersom. Hij haat de zon net zo hartstochtelijk als hij 'de monotonie van de schaduw' haat. Zelfs de natuur, frisse lucht, is voor hem vergif. „De lucht van rozen, daar kanne-kikke-nie-tegen-nie.”

Je moet even aan de waaier van plat-Vlaamse dialecten wennen, maar al gauw begrijp je waarom regisseur Tanghe zijn landgenoot Peter de Graef als zijn Wereldverbeteraar verkoos. Bernhards hoofdpersonage haat niet alleen zichzelf, maar bovendien al zijn eigen Oostenrijk en De Oostenrijker. De macht van taal en de eeuwigge onmacht tot communiceren spelen in heel Bernhards oeuvre hoofdrollen. De Graef paart uitdrukkelijk beschaafd Nederlands in doorlopen de kolkling aan plat-Antwerps of Oostvlaams, zoals toneelgezelschap De Trust het gehoorde brabbelt-Oostenrijks en het geschreven hoog-Duits, met hun strontdrama's van de

Oostenrijkse geestverwant Werner Schwab, in kunstmatig Limburgse klankkleur omzette.

Bernhards Wereldverbeteraar (wij al lemaal dus) is tot op het bot ziek; met z'n eigen galspuierij vergiftigt hij zichzelf. Paradoxaal genoeg is het nou juist taal die dat aan het licht brengt, ook al 'verstaan' en 'horen' mensen elkaar niet. Willens en wettens, en nu niet en nooit niet. Maar hoe onverdovend hoorbaar Bernhard dat al duidelijk maakte, lijkt Tanghe daar nog een zichtbare schep bovenop te willen doen. Peter de Graef's Wereldverbeteraar kan amper meer lopen; hij tilt vanonder z'n dijen een eigen kuitbeen plus voet op zoals een kraandrijver een container optakelt. En nog eens onderstreept De Graef zijn ziekte door een fles hoestsiroop zo goor op te slobberen en prompt over overhemd, colbert en pantalon uit te walgen, dat je wel een erg skelele skoeter zijn moet om niet in te zien dat we hier met een zieke geest vandoen hebben.

Maar hoe De Graef dat doet, daar zit je met strakgespannen ogen naar te kijken. De Graef huilt, gebiedt, kermt en verwenst, stort met dusdanig geknakte enkels in z'n klapstoel terug dat je subiet de brancardiers wilt belen ('Hellup! Er is hier ene acteur op het podium verzwikt!'), haalt op z'n Margreet Dolmans uit, hoest, zucht, rochelt en kirt - hij maakt van zijn

Wereldverbeteraar 1 massief blok verongelijkheid. Waar zowaar soms om te lachen valt.

Zijn tegenspeelster Marie-Louise Stheins als levensgezellin annex verzorgster - „m'n noodzakelijk kwaad” - heeft een uiterst ondankebare taak, want vrijwel geen tekst. Als ze al praat is dat functioneel onverstaanbaar, want de Wereldverbeteraar wil toch niks van haar horen laat staan aannemen. In haar gemankeerde tred of zittend stflizwijgen is

Stheins evenwel De Berusting zelve. Misschien, heel misschien en heel ver weg, is ze ergens verzot op het monster dat ze dagelijks verzorgt.

Schichtig-heimelijk

Peilloos miserabel en leeg kan dit klinken, en tja: je verlaat de schouwburg na dat wurgend triumviraat van Bernhardt, Tanghe & De Graef allerminst met opgeruimd gemoed. Je scharrelt wat schichtig-heimelijk en dicht langs anonieme puien huis-

waarts. Nog niet eens gelouterd, wel verrijkt. Nota bene zelfs naginnikend om Tanghes spiegelvondst. Als de Wereldverbeteraar zijn verwrongen geesteskop aan z'n gezellin toont. En dan niet op z'n eigen hoofd wijzend, maar in de spiegel priemend. Amaj, amaj, dat is 't: kijk dan toch, kijk dan toch!

Arend Evenhuis

T/m 21 februari toernee door België en Nederland. Reserv: 030 - 271 14 14.

